

TOPOARE DE ARAMĂ DIN MOLDOVA

DE

DAN MONAH și CONSTANTIN ICONOMU

În colecțiile particulare se află încă numeroase piese arheologice destul de rare care nu au intrat în circuitul științific. Provenite din descoperiri întâmplătoare, colectate cu mulți ani în urmă, fără consemnarea locului și condițiilor de descoperire, ele nu mai au aceeași valoare informativă dar, totuși, aduc unele date și completează repertoriile unor categorii de piese, contribuind astfel la conștientizarea mai clară a culturii materiale a unor epoci istorice. Din păcate accesul la colecțiile particulare este dificil din cauza ambițiilor și suspiciunilor colecționarilor și doar în cazul trecerii lor în patrimoniul public pot fi studiate și publicate. Printr-un concurs fericit de împrejurări am avut recent posibilitatea să examinăm două topoare cu „brațele în cruce” pe care le publicăm.

1. Prima piesă provine din colecția „Melinte”-Huși și a fost descoperită, după cum reiese din marcaj, pe teritoriul satului Podolenii de Jos, com. Cozmești, jud. Iași, în punctul „Tabăra”. Toporul păstrat, un timp, în colecția „Melinte” a fost preluat, prin donația moștenitorilor, de Muzeul de istorie a Moldovei (neinventariat).

Piesa de la Podolenii de Jos face parte din seria topoarelor cu „brațele în cruce”, datată în eneolitic. Toporul are lungimea totală de 17,8 cm, având brațele aproximativ egale. Brațul cu tăiș vertical măsoară 8,0 cm, în timp ce brațul cu tăiș orizontal are 7,6 cm. Față de axul longitudinal brațele sunt ușor arcuite spre interior. Mai pronunțată este arcuirea brațului cu tăiș vertical (fig. 1/1). Lățimea brațului cu tăiș vertical este de 2,7 cm iar cea a brațului cu tăiș orizontal este de 3,9 cm. Ambele brațe, pe partea superioară, sunt ușor convexe în timp ce partea inferioară este dreaptă. Tăișurile sunt evazate, dar cel vertical are partea superioară mai pronunțată, formând un soi de „cioc”. Gaura este ușor ovală în plan, cu diametrele de 2,8/2,7 cm la partea superioară și 2,6/2,7 cm la capătul manșonului. Rezultă deci o gaură tronconică, frecventă atât la topoarele de aramă cât și la cele de piatră. Partea inferioară a găurii se termină printr-un manșon înelar înalt de 0,4—0,5 cm. Pe ambele fețe ale brațului cu tăiș orizontal se observă ușoare încrețituri de la turnare. Acest detaliu, dar și aspectul general al piesei ne determină să o considerăm ca fiind obținută prin metoda „à cire perdue”. Descoperitorul a înlăturat, aproape în întregime, patina, pilind, pentru a-l ascuți, tăișul orizontal. Toporul de la Podolenii de Jos denotă o turnare reușită, o prelucrare îngrijită atât a tiparului cât și a piesei finite, forma obținută fiind armonioasă, bine echilibrată și zveltă. Greutatea piesei este de 580 gr.

Tipologic, toporul de la Podolenii de Jos se încadrează în seria Jászladány, varianta Bradu. La clasificarea piesei ne bazăm atât pe forma sa generală, pe arcuirea redusă a brațelor, cât și pe faptul că lățimea tăișurilor depășește diametrul găurii¹. Un alt argument l-ar constitui prezența, pe partea inferioară, a manșonului inelar², bine profilat. Remarcăm însă, că piesei noastre îi lipsește obișnuita „reliefare” a părții superioare. Dar și exemplarele de la Albiș și Florești au aceeași particularitate³. Cu toate că pe teritoriul comunei Cozmești nu a fost depistată nici o așezare cucuteniană suntem obligați să presupunem că piesa noastră provine dintr-o așezare Cucuteni A—B sau B încă neidentificată.

2. Al doilea topor, tot de tip Jászladány, varianta Bradu, pe care-l numim „Moldova”, datorită necunoașterii locului exact de gă sire, provine din colecția „Naum” și se află acum în proprietatea Muzeului Literaturii Române din Iași (fără număr de inventar)⁴. De data aceasta este vorba de o piesă mai masivă, cu lungimea totală de 18,6 cm și greutatea de 750 gr. (fig. 1/2). Brațele sunt aproape egale, cel cu tăiș vertical măsurând 8,0 cm, iar cel cu tăiș orizontal 7,8 cm. Gaura este ovală în plan și tronconică în profunzime. Pe partea superioară diametrele găurii sunt de 2,7/3,2 cm,

¹ Al. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien*, II, P.B.F., München, 1975 p. 42.

² Idem, *Începuturile metalurgiei aramei în spațiul carpato-dunărean*, în *SCIV*, 24, 1973, 2, p. 227.

³ Cf. Al. Vulpe, *Die Äxte . . .*, pl. 23/173, 176.

⁴ Piesa și puținele informații disponibile ne-au fost oferite, cu multă amabilitate, de dl. dr. Victor Spinei căruii îi adresăm mulțumirile noastre.

iar pe fața inferioară, la capătul manșonului, se reduce la 2,7/2,9 cm. La ambele piese pe care le publicăm este evident că gaura a fost obținută prin rezervare cu ajutorul unui „dop” tronconic. Nu putem să nu remarcăm că acest „dop” are aceeași formă cu cel obținut la perforarea topoarelor de piatră.

Lățimea maximă a brațului cu tăiș orizontal este de 4,5 cm, în timp ce aceea a brațului cu tăiș vertical este de 3,9 cm. De data aceasta partea inferioară a tăișului vertical este mai pronunțat

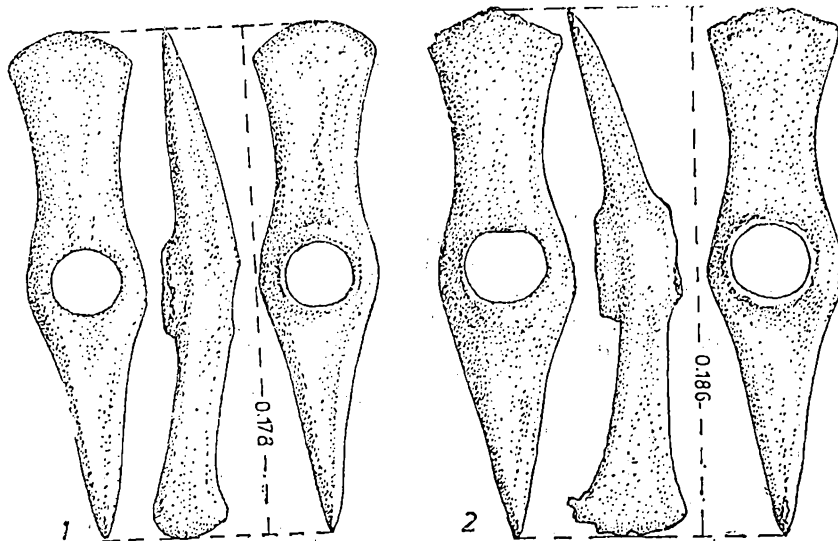

Fig. 1. Toporul pe tip Jászladány, varianta Bradu, de la Podolenii de Jos (1); toporul „Moldova” tip Jászladány, varianta Bradu (2).

evazată, formând un soi de „cioc”. Față de axul longitudinal ambele brațe sunt ușor arcuite spre interior iar în zona găurii se observă două mici proeminențe care se prelungesc, spre partea inferioară, cu un soi de carene verticale. Tot în zona găurii, pe partea superioară, se remarcă o pronunțată „reliefare” (de 0,3—0,4 cm) care corespunde, pe partea opusă, cu un manșon inelar înalt de 0,9—1,0 cm. Fețele superioare ale brațelor sunt ușor convexe iar cele inferioare plate. Acest detaliu este considerat de Al. Vulpe, după J.A. Charles⁵, ca o dovadă că piesele de acest tip au fost turnate în tipare monovalve, deschise⁶. Dar, atunci prezența „reliefării”, de pe partea superioară, nu mai poate fi explicată. Noi, ca și în cazul precedent, presupunem o turnare în „formă pierdută”, singura care ar putea explica complexitatea piesei noastre. Tiparul toporului „Moldova” pare lucrat mai neglijent, fapt ce a dus la obținerea unor suprafețe mai puțin netede. Piesa din colecția „Naum” este acoperită cu patină care parțial a fost înlăturată de descoperitor prin pilire și ciocănire în câteva locuri. Tăișul orizontal are știrbituri din vechime dar nu avem certitudinea utilizării sale în antichitate.

După unele informații indirecte toporul la care ne referim pare să provină din Moldova, fără să putem preciza mai exact locul de descoperire. În acest caz el nu poate fi pus în legătură decât cu o locuire Cucuteni A—B sau B. Pentru Moldova, au fost publicate, până în prezent, două topoare de tip Jászladány, varianta Petrești⁷ și trei exemplare încadrate variantei Bradu⁸. Acum numărul exemplarelor din ultima variantă a sporit la cinci. Astfel ipoteza formulată de Al. Vulpe⁹ cu privire la răspândirea variantei Bradu, în special, în sud-estul Transilvaniei și Moldova, pare să fie sprijinită și de piesele pe care le publicăm acum. Existența unui sau unor centre de producție, localizate în sud-estul Transilvaniei, în zona zăcămintului cuprifere de la Bălan pare destul de plauzibilă. Poate de aici s-au răspândit topoarele din variantele Petrești și Bradu constatate și în Moldova. Problema apartenenței culturale a centrelor metalurgice din sud-estul Transilvaniei rămâne deschisă deoarece avem prea puține și nesigure informații despre prezențe Cucuteni A—B sau B în această zonă¹⁰.

⁵ J. A. Charles, în C. Rentrew, *The Autonomy of the Southeast European Copper Age*, în *PPS*, 35, 1969, p. 12 și urm.

⁶ Al. Vulpe, *Inceputurile...*, p. 233.

⁷ D. Monah, *Un topor de tip Jászladány descoperit la Bistrița (județul Neamț)*, în *MemAntiq*, I, 1969, p. 299 și urm.; idem, *Topoare de aramă și bronz din județele Neamț*

și Bacău, în *MemAntiq*, XII—XIV, 1980—1982 (1986), p. 33—34.

⁸ Al. Vulpe, *Die Äzte...*, p. 42 și urm., nr. 172, 175—176.

⁹ Idem, *Inceputurile...*, p. 228.

¹⁰ D. Monah, *Șt. Cucuș, Așezările culturii Cucuteni din România, Iași*, 1985, p. 181.

HACHES EN CUIVRE DE MOLDAVIE

RÉSUMÉ

Les auteurs publient deux haches en cuivre provenant des anciennes découvertes, conservées longtemps dans des collections privées.

Le premier exemplaire, de type Jászladány, variante Bradu, a été découvert sur le territoire du village de Podolenii de Jos, com. de Cozmești, dép. de Iași. La hache à tranchant opposé (Hackenaxt) a été découverte par hasard il y a plusieurs années et a été conservée dans la collection „Melinte” de Huși. À présent, il se trouve dans les collections du Musée d'Histoire de la Moldavie de Iași.

En ce qui concerne le deuxième exemplaire, on ne dispose pas des informations sur le lieu de découverte, mais nous considérons qu'il provient de Moldavie. La pièce a appartenu à la collection „Naum”. Maintenant, elle se trouve dans les collections du Musée de la Littérature Roumaine de Iași.

Les haches de type Jászladány, variante Bradu, peuvent être attribués, en Moldavie, à la culture de Cucuteni, les phases A—B ou B.

LÉGENDE DE LA FIGURE

Fig. 1. La hache de type Jászladány, variante Bradu, de Podolenii de Jos (1); la hache „Moldova”, de type Jászladány, variante Bradu (2).